

González, Juan Jesús e Requena, Miguel, eds. 2005 _Madrid: Alianza Editorial

Administración&Ciudadanía. _1/2006

Tres décadas de cambio social en España

España é hoxe un país dificilmente recoñecible se tomamos como referencia os derradeiros anos da ditadura. De entre todas as transformacións que protagonizou a sociedade española, dúas son especialmente salientables: a transición política e mais a modernización social dun país que a mediados do século XX presentaba una estrutura social case preindustrial.

É frecuente escoitar nos medios de comunicación, no ámbito académico e en xeral na vida cotiá referencias constantes á transformación das familias, ao atraso na transición á idade adulta, ao descenso da natalidade, etc. Moitas destas mudanzas na estrutura social son difíciles de cuantificar. *Tres décadas de cambio social en España* é unha obra clave para medir moitos destes procesos e para comprender as súas causas e as dinámicas que estas transformacións xeraron. A obra cobre varios aspectos, desde a transformación demográfica ata cambios específicos relacionados con institucións clave como o mercado laboral e o estado de benestar. Ademais do seu rico soporte empírico, o libro conta co valor engadido de ofrecer unha revisión sistemática da literatura española máis relevante e de parte da internacional. Por iso, esta obra é un valioso instrumento tanto para docentes e científicos sociais como para todos aqueles que busquen coñecer e comprender as bases da actual sociedade española.

España desterroou a imaxe secular dun país atrasado e pouco moderno. No primeiro capítulo explícase como España culminou a primeira transición demográfica –redución da fecundidade e da mortalidade–, o que supuxo un avellentamento significativo da poboación, que podería minguar a nosa competitividade fronte a sociedades máis novas e incluso ameazar a sustentabilidade económica do noso modelo de benestar. Os editores do libro predín unha segunda transición demográfica pola irrupción de novas estratexias individuais de índole non familiar durante períodos máis longos da vida.

Tres décadas de cambio social en España tamén é moi recomendable para moderar o entusiasmo de moitos políticos e académicos ao falaren da modernización de España. Teresa Jurado sinala notables cambios nas dinámicas familiares: aumento tanto dos fogares unipersonais e monoparentais como do número de parellas sen fillos. No entanto, hai pouca pluralidade na elección de formas de vida e prevalece un modelo de fogar formado por matrimonios cun único ingreso. As familias españolas foron rápidas no control da fecundidade, no divorcio e na democratización das relacións internas. Non obstante, o modelo familista de benestar frea o ritmo das transformacións e persiste unha repartición desigual das tarefas no seo do fogar.

A transformación do mercado laboral pasa por ser un dos maiores éxitos da sociedade española. Porén, o cambio atopou obstáculos nas crises económicas dos últimos anos e nalgúns medidas pensadas para contrarrestar o seu efecto. En consecuencia, Garrido e González suxiren que se poden describir escenarios prometedores ou apocalípticos segundo en que indicador nos fixemos. España xa non é unha sociedade agraria e consolidou a creación de emprego, sobre todo en ocupacións altamente cualificadas no sector servizos. Con todo, as vellas clases medias patrimoniais aínda conservan certo peso. O mercado de traballo polarizouse polo aumento de traballos moi cualificados e dun proletariado da construción e dos servizos. A temporalidade disparouse ata o 30% pola estacionalidade que sofren algúns sectores produtivos e polas prácticas de contratación durante os primeiros momentos da vida laboral. En conclusión, malia que o chamado ‘milagre español’ modernizou o mercado laboral, subsisten problemas moi significativos.

Unha das mudanzas máis transcendentales foi a chegada masiva de inmigrantes, que Garrido cifra nuns mil diarios durante os últimos catro anos. O aumento do nivel educativo e

a igualación no emprego liberaron moitos postos pouco cualificados, que a inmigración extracomunitaria ocupou. Así, a pirámide ocupacional retrocedeu a niveis de desigualdade propios da época predemocrática. A facilidade coa que os inmigrantes e as súas familias acceden a determinados servizos públicos fixo que acepten emprego precario e mal retribuído, incluso permanecendo durante longos períodos en situación irregular. Así, Garrido considera que os servizos públicos transfiren recursos a axentes privados, que se enriquecen ofrecéndolles aos acabados de chegar emprego de baixísima calidade e vivendas a prezos prohibitivos; dito doutro xeito, o saldo vital dos inmigrantes que chegan a España é positivo grazas á achega dos recursos públicos.

Outro dos grandes logros da sociedade española foi o desenvolvemento dun estado de benestar, aínda dentro da chamada variante mediterránea. González avalía o funcionamento dos tres esteos do modelo de benestar español. O sistema de pensións vive un bo momento polo reducido tamaño das cohortes que se xubilan e o espectacular aumento de afiliados á Seguridade Social. O sistema educativo espallouse sen ter en conta as necesidades do mercado de traballo, o que deu lugar a un intenso credencialismo e a sofisticadas formas de peche social. Por último, o autor fala da modernización do sistema de saúde pública e da ameaza que supón a puxanza da sanidade privada.

A extensión do estado de benestar desbancou a España como un dos países máis desiguais e con máis poboación por debaixo do límite da pobreza. Olga Salido explica como esta tendencia mudou durante os noventa polas altas taxas de desemprego, polo avellentamento da poboación e polo aumento de fogares unipersonais e monoparentais. É difícil saber se o actual cambio na situación é unicamente debido á fase expansiva do ciclo económico.

Juan Jesús González suxire que non ten sentido falar da existencia de bases naturais da política española, e moito menos se se refiren á estrutura de clases. As organizacións de clase teñen cada vez máis dificultades para definir intereses comúns nun contexto no que a correlación entre as forzas políticas está sometida a unha constante redefinición. O autor di que, a pesar das limitacións que impón o capitalismo, os sindicatos mantiveron unha importante capacidade de mobilización, como se deduce das folgas xerais de 1988 e 2002.

Javier Echevarría estuda as taxas de mobilidade absoluta e fala de tres períodos: durante a posguerra, as familias de clase obreira protagonizan exitosas estratexias de mobilidade; a partir dos primeiros anos da década dos cincuenta, existe un período de estancamento; e, por último, un impulso ascendente nos últimos anos, como consecuencia do espallamento do sistema de benestar. O autor sostén que as mulleres, situadas en empregos de baixo nivel e con menos posibilidades de promoción, tiveron máis mobilidade descendente ca os homes. Finalmente a análise da mobilidade intraxeracional indica que a promoción é máis probable no sector primario do mercado laboral –que acumula emprego mellor retribuído e máis estable– ca no secundario.

O libro conclúe cun capítulo dedicado á secularización da sociedade española. Malia que a erosión do nacional-catolicismo semellaba imparable desde antes do pasamento de Franco, Miguel Requena explica que a secularización da sociedade española se acelerou coa democracia, que desclericalizou a vida política e social. A práctica relixiosa cae dramaticamente desde 1975. En 2002 xa só un 28% dos españois se declaraba católico practicante. Requena ve este proceso como unha ‘emigración espiritual’ cara a un ‘catolicismo nominal’, pouco comprometido coa práctica e moi flexible desde o punto de vista dogmático.

A suma de todos estes traballos supón un detallado retrato dinámico da sociedade española. Por esta razón, *Tres décadas de cambio social en España* está destinado a se converter nunha obra de referencia para o estudo da estrutura social española.

Héctor Cebolla Boado
Nuffield College (Universidade de Oxford)
CEACS (Instituto Juan March)

hcebolla@ceacs.march.es